

Farkas Lajos

Mészáros Károly és Petrus Jenő életrajza

†PIRIGYI ISTVÁN

Farkas Lajos

1821, Hajdúdorog – 1894, Hajdúdorog

Ma már teljesen természetesnek tűnik, hogy templomainkban a szertartásokat kizárólag magyarul végzik, s hogy egyházi szervezetünk, egyházmegyénk van. Csakhogy ez korábban nem így volt. Őseink szláv és román püspökök fennhatósága alá tartoztak, a szertartásokat tévesen oroszoknak nevezett ószláv, illetve román nyelven végezték. A magyar hívek e nyelveket nem értették, a szertartásokba nem tudtak bekapcsolódni, így a vallás vigasztalásában szinte alig részesültek. Az idegen szertartási nyelv miatt a közvélemény oroszoknak, oláhoknak tekintette őket, s emiatt a társadalomban hátrányos helyzetbe kerültek. Előfordult, hogy egy-egy magyar görögkatolikus hívőnek választania kellett ősi szertartása és a nemzetisége között, így nagyon sokan hagyták el a görög szertartást. Ez a folyamat a magyar görögkatolikus értelmiségi réteget szinte megtizedelte.

Ezt az áldatlan helyzetet ismerték fel már a XVIII. században azok a magyar görögkatolikus papok, akik szertartásainkat, vagy legalább azok egy részét magyarra fordították, és egyes szertartásokat minden felsőbb engedély nélkül, önhatalmúlag magyarul kezdték végezni.

Azonban ez a megoldás a magyar egyházközségek híveit nem elégítette ki, ők a teljes magyar liturgiát igényelték. Emellett a 48-as szabadságharc után egyre fokozódtak a nemzetiségi ellentétek. Mindez arra készítette a legnagyobb magyar egyházközség, Hajdúdorog előjáróit, hogy mozgalmat indítsanak a magyar liturgia szentesítése és a magyar egyházmegye felállítása érdekében. E hosszantartó, hősiességű küzdelem vezéregyénisége Farkas Lajos volt.

Életútja

A görögkatolikus magyarság első, áldozatos életű, fáradhatatlan buzgóságú vezéregyénisége Hajdúdorogon született 1821. május 24-én. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte el. A középiskolát és a jogtudományt Debrecenben végezte.

Huszonkétéves volt, amikor írnok lett az 1843. évi pozsonyi országgyűlésen. Ez az országgyűlés több mint fél évszázados küzdelem után diadalra vitte a magyar államnyelv ügyét: a törvényhozás, a közigazgatás és a közoktatás nyelve latin helyett magyar lett.

A hajdúdorogiak az országgyűléshez - a Hajdúkerület követe által - kérelmet nyújtottak be, amelyben azt kérték, hogy a görögkatolikus szertartási könyveket az ország költségén fordítsák le magyar nyelvre.

A dorogiak belátták, hogy a szertartási könyvek lefordítása és kinyomtatása meghaladja erejüket, ezért fordultak az országgyűléshez. Kérésük már csak azért sem volt rendkívüli, mert már évtizedekkel azelőtt Bécsben sorra jelentek meg az állam költségén szláv liturgikus könyvek.

A dorogiak kérését az ország valamennyi törvényhatósága támogatta, azonban az országgyűlés annak teljesítését - pénzügyi nehézségekre hivatkozva - elutasította. Viszont azok a követek, akik felismerték a liturgiafordítás igazi jelentőségét, a fiatal írnokot kitartó munkára biztatták. Így Pálóczy, borsodi követ is, aki általa üzent a dorogiaknak, hogy a liturgikus könyveket azért nem fordítják le országos költségén magyarra, „mert a gazdag Magyarországnak nincs arra való pénze. Azonban ne essenek a jó atyafiak kétségbe, mert eljön az idő, midőn a nemzet rendelkezni fog tudni, hogy a jó magyar nép óhaját, ami egyúttal a nemzet óhaja is, teljesítse”.

Farkas Lajos a szabadságharcban mint honvéd-százados vett részt. A szabadságharc után Hajdúdorog főhadnagya (polgármestere) lett. Mint vezető beosztásban lévő világi ember nagyon jól tudta, hogy a magyar görögkatolikus hívek az idegen nyelveken tartott templomi szertartásaik miatt a közéletben állandó gyanúsítgatásnak és gúnyolódásnak vannak kitéve, s ezt az sem szüntette meg, hogy a dorogiak tömegesen vettek részt a szabadságharcban. Ezért alapvető követelménynek tekintette a teljes magyar liturgia bevezetését, vagyis azt, hogy templomainkban a liturgiánkban egyetlen szó sem hangozzék el idegen nyelven. Kezdetről fogva az volt a véleménye, hogy a magyar liturgia szentesítése csakis egy magyar egyházmegyében valósulhat meg. Az Ungváron megjelenő Kárpáti Hírnök c. újságban - melyet Mészáros Károly alapított és

szerkesztett - leszögezte: „nemzeti nyelvünket az összes magyar ajkú egyházakban, minden küzdelmünk mellett sem vihetjük egyhamar keresztül, míg egy külön önálló magyar ajkú görögkatolikus püspökséget kieszközölnünk nem sikerülend, kinek is kormányzata alá adassanak az összes magyar egyházak, s ez legyen kötelezve arra, hogy a szükséges egyházi könyvek magyarra fordítását azonnal munkába vegye, s a magyar nyelvet saját püspöki hatalmánál fogva a kormányzata alá vett egyházakba minden halogatás nélkül bevigye”. Ő is mint abban az időben a legtöbben, úgy gondolták, hogy a keleti egyházban a nép nyelvén végzett liturgia bevezetése a megyéspüspök hatáskörébe tartozik.

Farkas Lajos kezdeményezésére a dorogiak kísérletet tettek, hogy a magyar liturgia szentesítését az akkori főpásztoruknál, Popovics Vazul püspöknél kieszközöljék. Hajdúdorog és a legtöbb alföldi magyar görögkatolikus egyházközség a Munkácsi Egyházmegyéhez tartozott.

Hajdúdorog városa 1863. május 22-én közgyűlést tartott, melyen a dorogiak elhatározták, hogy felterjesztést intéznek püspökhöz, melyben a magyar liturgia ügyének elintézését kéri.

A felterjesztés, melyet a közgyűlés összeállított, forrásértékű dokumentum.

Ebben a dorogiak azt állítják, hogy a magyar liturgia hiánya a magyar hívek évszázados sérelme, a tősgyökeres magyar hívek az idegen nyelven végzett szertartásokat nem értik, s hogy a magyar liturgikus nyelv szentesítését már számtalanszor kérelmezték, s úgy vélik, hogy a múltban ennek egyetlen akadálya liturgikus fordítások hiánya volt. Ahogy állítják: „Hogy ezen számtalanszor megújított kérelmünk teljesítése a múltban miért maradt el, azt még magunknak megmagyarázni tudjuk, de hogy jelenben, midőn már az istentisztelethez szükségelt imák és énekek több rendbeli fordításokban megvannak, s így azokból egyet minden nagyobb megerőltetés nélkül felülvizsgálni és helybenhagyni lehet, e buzgó nép Istennek értelmes önmaga által is értett nyelven való imádsától miért záratik el, véges elménk felfogni nem bírja. Mert azt távolról sem akarjuk hinni, hogy mi, született magyarok az alföld síkján talán a képzeletben létező ruthenizmus áldozatául lennénk kiszemelve...” Ez utóbbi - nem is teljesen alaptalan - megjegyzés mögött a legújabb kori magyar történelem egyik legvégzetesebb tragédiája húzódik.

Egyrészt ugyanis a magyar társadalom a keleti szertartású magyarokat ki akarta rekeszteni a magyar nemzet közösségéből az idegen szertartási nyelv miatt. Ennek azonban csak részben volt oka a korabeli, eltorzult és világháborúhoz vezető nacionalizmus. Sokkal hétköznapibb magyarázat is van ennek az eléggé el nem ítéhető magatartásnak. így pl.

egy állás betöltésénél elég volt arra hivatkozni, hogy a pályázó görögkatolikus, tehát nem magyar, s az állást nem kapta meg. Sőt, Szabó Jenő, a görögkatolikus magyarság másik lánglelkű apostola, aki görögkatolikus papcsaládból származott, írja:

„A pánszlávizmus gyanúja... még mindig jó ürügyet szolgáltat oly egyéni fontoskodások és élődsiségek kifejtésére, melyek... különösen népünk és intelligenciánk rovására esnek».

„Vagy 20 évvel ezelőtt történt, hogy egy Oroszországtól való háború kitörésétől félt a kormány, s egy nagyon „előrelátó” miniszter aggódva kérdezte, hogy ha a háború csakugyan kitör, akkor „egy orosz pap fia”, aki véletlenül olyan pozícióban volt, melyen egy áruló sokat lett volna képes ártani - megtartható-e a helyén?... Még régebben...egy akkor a politikában nagy szerepet játszó vezérigazgató, kinek valami hivatalos dologban tyúkszemére hágott (1. i. Szabó Jenő, az „orosz pap fia”), nagy lármát csapott, hogy ilyen pánszláv embert nem volna szabad oly előkelő pozícióban megtűrni”. (Magyar Világ, 1906. 14. 39-40. o.; A gör. kat. magyarság utolsó kálváriaútja Bp. 1913. 52.o.)

A történelemben alig találunk még egy olyan szerencsétlen népet, amely saját sorait azzal akarta volna ritkítani, vagy egy jelentős népcsoportot vallása miatt kizár sorai közül...

A magyar társadalom - akaratlanul is - hozzájárult Trianon előkészítéséhez. Hiszen a nemzetiségek nem kis elégtétellel vették tudomásul, hogy a keleti szertartásúak nem magyarok, ők maguk is tudatosították, hogy aki görögkatolikus, az minden lehet, csak magyar nem; ezért akarták országaik határait kiterjeszteni minden olyan területre, ahol görögkatolikusok élnek hazánkban.

Ezzel a jelenséggel még napjainkban is találkozunk. Román görögkatolikus testvéreink, ha Debrecenbe jönnek, csodálkoznak, hogy az itteni görögkatolikusok nem tudnak románul; a lvovi görögkatolikusok pedig annak örülnek, hogy Debrecenben „ukrán” templom van... Mindezt a magyar társadalom rövidlátó, elfogult és sokszor nagyon is materiális szemléletmódjának köszönhetjük. És ezzel olyan hibát követett el, amit már talán nem is tudunk jóvá tenni. Hiszen ezzel magyarázható az is, hogy a második világháború után a szovjet hatóságok Kárpátalján a magyar görögkatolikusokat ukrán nemzetiségűeknek tüntették fel nem egy községben; vagyis: hivatalosan eltüntették a magyarságot. A felterjesztést Hajdúdorogról küldöttség vitte Ungvárra, a Munkácsi Egyházmegye székhelyére.

Popovics Vazul püspök a küldöttség tagjait kitüntető szívéllyességgel fogadta. Kijelentette, hogy kérésük jogos, igazságos és méltányos, tel-

jesítésének nincs semmi akadálya, ezért azt hiszi, hogy rövid időn belül magyar istentisztelettel örvendeztetheti meg szeretett magyar híveit.

Erre azonban nem kerülhetett sor. Ugyanis a magyar liturgia ellen-ségei Scitovszky János esztergomi érsek-prímáshoz fordultak; azzal vádolták meg a magyar görögkatolikus papokat, hogy az egész liturgiát - engedély nélkül - magyarul végzik. A prímás felszólítására Popovics püspök 1863. november 11-én kiadott körlevelében elrendelte, hogy a papság „a szent liturgiát további intézkedésig, vagyis addig, amíg ennek magyar fordítása az illetékes hatóságtól hitelesítve nem lesz, s innen ki nem adatik, saját részéről kizárólag az egyházi szláv nyelven végezze”. Azt azonban engedélyezi, hogy a pap az evangéliumot és az áldozás előtti, „Hiszem Uram és vallom” kezdetű imát magyarul mondja s a nép magyarul énekeljen.

A körlevél alapján nyilvánvaló, hogy magának Popovics püspöknek is az volt a véleménye, hogy neki jogában áll engedélyezni a magyar liturgiát.

A püspök intézkedését a magyar egyházközségekben nem lehetett végrehajtani. Farkas Lajost és közvetlen munkatársait viszont arról győzte meg, hogy a görögkatolikus magyarság helyzetének rendezésére társadalmi mozgalmat kell indítani. Ennek rövid történetét külön ismer-tetjük.

A Hajdúkerület megszüntetése és Hajdú megye felállítása (1876) után Farkas Lajos Debrecenbe került, s Hajdú megye főügyésze, majd árva-széki ülnöke lett. Nyugdíjazása után visszatért Hajdúdorogra. Itt halt meg 1894. december 3-án.

A hajdúdorogi mozgalom

Popovics püspök 1864-ben meghalt, mielőtt a magyar liturgikus nyelv bevezetésére tett ígéretét teljesíthette volna. A dorogiak felterjesztésére a püspökség részéről a további években sem érkezett válasz. Viszont egyre több magyar egyházközség vette fel velük a kapcsolatot, ami igen nagy biztatást és bátorítást jelentett számukra.

Farkas Lajos 1866. májusában újabb közgyűlést tartott. Ezzel a rendezvénnyel indult meg a hajdúdorogi mozgalom. A gyűlésről felíratot intéztek a királyhoz, az udvari főkancelláriához, az országgyűléshez és a prímáshoz, de már nem a maguk, hanem az ország valamennyi görögkatolikus hívője nevében. A felíratokban a magyar liturgikus

nyelv szentesítését és a magyar görögkatolikus püspökség felállítását kérelmezték.

A kérelmet az ország városai és megyéi is támogatták. Ennek ellenére a dorogiak a felterjesztésekre sehonnán sem kaptak választ. Annyit azonban elértek, hogy a görögkatolikus magyarok problémáira az egész ország felfigyelt.

E sikertelen kísérlet után a hajdúdorogiai elhatározták, hogy megrendezik a görögkatolikus magyarok első országos kongresszusát. Erre 1868. április 16-án került sor. A kongresszuson, melyen Farkas Lajos elnökölt, 33 egyházközség képviseltette magát, 19 egyházközség pedig levélben jelentette be, hogy a határozatokat eleve elfogadja.

A kongresszus újra megfogalmazta a magyar görögkatolikusok kéréseit. A feliratok megszerkesztésére, valamint a közösség ügyeinek további intézésére Állandó Végrehajtó Bizottságot szervezett, melynek elnöke Farkas Lajos lett. Ez a szervezet újabb és újabb feliratokkal sürgette az ország egyházi és világi vezetőinél a görögkatolikus magyarság kívánságainak teljesítését.

Tevékenységet Farkas Lajos halála után is folytatta, s csak a Hajdúdorogi Egyházmegye első főpásztorának, Miklósy Istvánnak felszentelése után oszlatta fel önmagát, mert már úgy vélte, hogy küldetése véget ért. (1913. október 26.)

Egy nemzeti küzdelem története

Ezen a címen jelent meg Budapesten 1896-ban Farkas Lajos emlékirata, melyben megörökíti a görögkatolikus magyarság küzdelmének történetét, és egyben közli az ország vezető embereihez intézett kérvények, valamint a hajdúdorogi kongresszuson elfogadott határozatok szövegét. Írásában saját hitvallását így foglalja össze:

„Ifjú korom óta életem céljául tűztem ki, hogy míg Isten életemnek kedvez, nem törődve akadályokkal, nem gondolva azon közömbösséggel, s lehet gúnyjal, mellyel találkozhatom, pihenni nem fogok, hanem fáradni - ha magam maradok is - mindaddig, míg jogos kívánalmunkat érvényre nem juttatom, mert ügyünket a magyar nemzetiség szent ügyének is tekintem, emellett pedig küzdeni, élet-halál harcot vívni, ha bár egymagam maradnék is, dicsőségemnek és elmaradhatatlan kötelességemnek ismerem.”

Farkas Lajos könyvét a Magyar Tudományos Akadémia a szervezet II. osztályának 1896. február 10-én tartott ülésén György Endre ismertette és méltatta.

György Endre (1848-1927) református papcsaládból származott. Közgazdász író, országgyűlési képviselő, földművelésügyi miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia tagja volt. Szoros barátság fűzte Farkas Lajoshoz, könyvét ő rendezte sajtó alá. Alaposan ismerte a magyarországi görögkatolikusok történetét, liturgiáját jogrendjét, helyzetét és problémáit. Mindezeket az irántuk érzett őszinte és mély rokonszenvvel ismertette tudós hallgatói előtt. Emlékeztetett arra, hogy a magyar országgyűlés törvényekkel biztosította a magyarországi keleti szertartású nemzetiségi egyházak működését, sőt autonómiáját, de teljesen elfeledkezett a magyar keleti szertartásúakról. Ez Európa egyetlen államában sem fordulhatott volna elő. Pedig ez kizárólag a védelmüket szolgálta volna: „Mikor kicsinyes, sokszor céltalan s mindig ingerlő eszközökkel törekszünk érvényt szerezni az állam nyelvének, s amikor kiteszük magunkat a türelmetlenség, a chauvinismus vádjának, akkor íme itt egy nagy mező, ahol nem új hódításokat kell keresni, hanem a létező magyarságot megtartani, ahol nem előjogokat kell biztosítani fajunknak, csak ugyanazokat, melyeket mi biztosítottunk más nyelvű honfitársainknak... akkor hallgatunk és évtizedeken át nem érünk rá cselekedni». (i.m.29. o.)

A már-már türelmüket vesztő görögkatolikusoknak üzeni: „... türellemmel lenni, az egyházhoz való ragaszkodásban megmaradni, várni, remélni”. (i.m. 2.o.)

Befejezésésképpen leszögezi: „...az a küzdelem, melyet Farkas Lajos előadásában átadok a közvéleménynek, nemes küzdelem, állandó része az egykorú történelemnek, és nem veszett kárba”.

„A győzelem napja el fog jönni bizonyosan, és megaranyozza a szerény, de lelkes küzdők emlékezetét, a híven teljesített hazafiúi kötelesség fényét fogja árasztani sírjaikra. Így hiszem és így vallom”. (i.m.30.o.)

György Endre még megérte, hogy reményeik jelentős része valóra vált.

Mészáros Károly

1821, Hajdúdorog – 1890, Zavatka

Egyik dédunokájának férje, Volodimir Fedinisinec, kárpátaljai újságíró hagyatékában megtalálta önéletrajzát, ami „Mészáros Károly önéletrajza” címmel a debreceni Déri Múzeum kiadásában 1974-ben meg is jelent. Ebből a kiadványból ismerhetjük meg a leghitelesebben írója életútját, valamint sokoldalú, szerteágazó tevékenységét.

Életrajza

Mészáros Károly Hajdúdorogon született 1821. július 20-án, „becsületos polgári szülőktől, kik földműveléssel foglalkoztak, s tisztességesen ugyan, de nyomorúságosan éltek”. (Önéletrajz, 10. o.)

Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte el. Tehetségével és szorgalmával szinte azonnal kiemelkedett társai közül. Ennek még a városban is híre ment, s alig töltötte be a 9. életévét, amikor tehetősebb szülők „házitanítónak” fogadták fel gyermekeik mellé. Tíz éves volt, amikor édesapja meghalt. Ekkor úgy tűnt, hogy fel kell hagynia a tanulással, s munkájával kell hozzájárulnia végső nyomorban lévő családjá gondjainak enyhítéséhez.

Azonban Kerekes Demeter hajdúdorogi esperes-lelkész felismerte rendkívüli tehetségét, fiává fogadta és megígérte, hogy kitaníttatja. Mészáros mindig a legnagyobb hálával és elismeréssel emlegeti. Azonban nemcsak személyes háláját, hanem a magyar liturgikus nyelv bevezetésére vonatkozó kezdeményezését is kifejezésre juttatja:

„Kerekes Demeter, bár orosz pap és esperes volt, oroszul (mint általában az alföldi gör. kath. papok) nem is tudott jól, sőt, csak arra volt büszke, hogy magyarnak vallható magát, a görögorsz egyházi szertartáshoz mindazonáltal, különösen annak fölséges költői jellege miatt, rendkívüleg ragaszkodott. Ő már ez időben (1834-36) tett kísérleteket a keleti egyház rítusát magyar nyelven szólaltatni meg templomban s az oltárokon, s bennem is ezáltal támadt az erős hitfogadás, hogy amit e derék férfiú nem hajthatna végre - én fogom, vagy legalább előmozdítani igyekvendem. (u. a. 21. o.)

Mészáros Károly már gyermekkorában találkozott azokkal a - számkra - tragikus jelenségekkel, melyek a magyar liturgikus nyelv hiá-

nyából keletkeztek. A társadalom az ószláv liturgia miatt a magyar görögkatolikusokat oroszoknak tekintette, és mélységesen lenézte.

Kerekes Demeter Mészároszt az elemi iskola befejezése után beíratta a debreceni piarista gimnáziumba. Debrecenben előbb a görögkatolikus Kecskés János postai ellenőrnél lakott, utóbb a hírneves orvoshoz, Zsebők Jánoshoz került, aki hívő református volt, és akinél házitanítóságot vállalt. „Engem - írja - ezen idő óta mindenki és mindenütt csontostól és velőstől sült kálvinistának tartott, amire én annál inkább büszkébb voltam, mert ha tudták volna a világ léha emberei, hogy vallásomra nézve rusnyák vagyok, a kutyánál is kevesebbnek, hitványabbnak néztek volna.» (u.a. 24. o.)

Házitanítóságot azért kellett vállalnia, mert időközben jótevője, Kerekes Demeter meghalt, s még hozzá oly szegénységben, hogy paptársai adományából temették el. Ugyanis Mészároson kívül számos más szegény gyermeket is támogatott, az egész jövedelmét erre fordította.

Kerekes Demeter halála után Mészáros házitanítósokdásból tartotta fenn magát. Növendéke bőven akadt, mert egyrészt az iskola egyik legkitűnőbb növendéke volt, másrészt sorra jelentek meg költeményei, levelei, tudósításai a Nemzeti Újság, a Hasznos Multságok, a Jelenkor, a Társalkodó című lapokban, írásai nevét országszerte ismertté tették. Szívesen fogadták őt a debreceni kollégium hírneves professzorai, így a többi között Budai Ézsaiás; Molnár Péter római katolikus prépost-plébános pedig a nagyváradi róm. kat. papnevelő intézetbe akarta őt irányítani. Ő azonban a középiskola befejezése után az ungvári püspökségen jelentkezett kispapnak. Popovics Bazil püspök azonnal fel is vette papnövendékeinek sorába, sőt még azt is lehetővé tette neki, hogy a munkácsi egyházmegye költségén bárhol az országban elvégezheti a filozófiai és a jogi tanulmányokat. (1839) Ezt a kedvezményt már az Ungvárra is eljutott hírnevének köszönhetette. Ő a pesti egyetemet választotta.

Másokkal együtt szekerén utazott Pestre, ahol akkor alig hallott magyar szót, az emberek németül és tótul beszéltek.

Egyetemi tanulmányait a bölcsészkaron kezdte el. Itt filozófiát, nyelvészetet, magyar irodalmat, történelmet, vallástudományt és matematikát tanult; az olasz nyelvet magánszorgalomból sajátította el. Sokirányú érdeklődése később újabb és újabb tudományágakkal bővült, így vált később valóságos polihisztorrá.

Már a tanév kezdetén irodalmi társulatot alapított az egyetemen, amelynek tagja volt Madách Imre is. Közben számtalan verse jelent meg a Nemzeti Újságban. Költeményeit Vörösmarty Mihály megdicsérte, de

figyelmeztette, hogy válasszon magának valamilyen kenyérkereső pályát, mert Magyarországon az irodalomból nem lehet megélni.

Bár az első két félévet az egyetemen kitűnő eredménnyel végezte, az intézmény legelső növendékei közé küzdötte fel magát, a vakációra Ungvárról stipendiumot nem kapott, magántanítványai sem voltak, a szünetidőben Pesten a megélhetése nem volt biztosítva. Ezért úgy határozott, hogy a nyarat Pécsen tölti. Azért választotta ezt a várost, mert munkatársa volt a Pécsi Aurora című lapnak és barátja a főszerkesztőnek, Balogh Károly pécsi írónak. Balogh Károly több pécsi családnál volt házitanító. Amikor Mészáros Pécsre érkezett, tanítványait átadta neki. A tanév kezdetére Mészárosnak már 35-40 növendéke volt, köztük Xantus János, a későbbi kiváló tudós.

Mészáros Károly a pécsi püspöki líceumban elvégezte ugyan a filozófiai tanfolyam második évét, de úgy döntött, hogy a papi pályát a jogász pályával cseréli fel. Jogi tanulmányait Pécsen kezdte el, és a kecskeméti református jogakadémián fejezte be (1843). Szép számmal voltak állandóan magántanítványai, s mindvégig házitanítóskodásból tartotta fenn magát. Szerette volna letenni az ügyvédi vizsgát, ehhez azonban két évi gyakorlat kellett. Ezért Pestre költözött, ahol azonban nemcsak magántanítványokkal, hanem újságírással is foglalkozott. Előbb a Merkúr c. kereskedelmi hírlapot szerkesztette, majd a Jelenkor, a Divatlap és a Nemzeti Újság munkatársa lett.

Lakása a megyeházával szemben a régi „Komló” kert épületének első emeletén volt. Itt találkozott egymással az a néhány görögkatolikus ifjú is, aki a pesti egyetemen tanult. Popovics Jenő kúriai bíró a budapesti görögkatolikus egyházközség első elnöke, az egyháztanács 1895. január 6-i gyűlésén elmondta, hogy az 1845/46-os tanévben az egyetemen négy görögkatolikus növendék volt: egy bölcsész és három jogász; az egyik közülük Fejér Pál, későbbi nevén: Vasvári Pál, a szabadságharc egyik kimagasló vezéregyénisége. 1846 húsvét ünnepére nem mehettek haza (a Julián naptár szerinti ünnepeken az egyetemen nem volt tanítási szünet). Az ünnepet Mészáros Károlynál töltötték el. „Sajnálunk, - mondta - hogy nem hallhatjuk a feltámadási énekek megható dallamát, kárpótlásul elénekeltük azokat, és könnybe lábadt szemmel ölelkeztünk össze.” (Idézet a gyűlésen felvett jegyzőkönyvből.)

Ugyanebben az időben Pest már a politika lázában égett. Különféle szervezetek alakultak, melyek összejövetelein Kossuth, Széchenyi, Deák és mások szónokoltak.

A forradalmi hangulatot tükröző politikai életbe bekapcsolódtak az egyetemisták is, főleg a jogászok.

Mészárosnak ekkor kialakult politikai nézetei még nem voltak, így előbb a szélsőséges nézeteket valló fiatalok összejöveleteit kezdte látogatni, melyeket a „Privolszky” - későbbi nevén „Pilvax” kávéházban tartottak. Írásaiból nevét már jól ismerték, érthető, hogy látogatásait igen nagy örömmel fogadták. Ő azonban nem mindenben értett velük egyet, ők viszont egyik cikkét, mely a Nemzeti Újságban jelent meg, politikai áruháznak minősítették. Ő ekkor a konzervatívok „Gyüldé-nek” nevezett táborához csatlakozott.

Közben letette az ügyvédi vizsgát, de továbbra is újságírásból élt, mert Pesten a már befutott ügyvédek mellett aligha tudott volna érvényesülni. Már azon gondolkodott, hogy Dorogon nyit ügyvédi irodát, amikor gróf Zichy Henrik, Mosony vármegye főispánja, a megye tiszti alügyészévé nevezte ki (1846). Ezt a Gyüldéhez fűződő kapcsolatainak köszönhette. A Gyüldé kormánypárti volt, s Mosonyban neki is a kormány politikáját kellett támogatnia. Ám az 1848-as választások alkalmával országos szinten, így Mosonyban is az ellenzék győzött, ezért tiszttségéről kénytelen volt lemondani. Visszament Pestre, ahol a fiatalok között már forradalmi hangulat uralkodott. Igen nagy meglepetésére azok, akik a Gyüldébeli szerepvállalásáért csaknem meggyűlölték, most testvéri szeretettel fogadták. „Felejsünk el a múltból mindent barátom, - mondták - a forradalom elmos minden régi visszaemlékezést, mint az özönvíz; a jövő a forradalomé, s reád a mi forradalmunknak szüksége van. Szádat és tolladat egyképpen igénybe veendjük.” (Önéletrajz, 47. o.) Igaz, ekkor a fővárosi ifjúság vezérszónoka és kedvence Vasvári Pál volt, az ő régi jó barátja és hittestvére.

Munkát azonban csak a konzervatív irányzatú Budapesti Híradóban és a Figyelmezőben kapott. Viszont csakis politikamentes cikkek megírására vállalkozott, így nem került ismét szembe régi-új barátaival.

A forradalom kitörése után a pesti fiatalok igen jelentős csoportja egy olyan szervezetet akart alapítani, mely az új Magyarország állami és társadalmi rendjének teljes megváltoztatását tűzte ki célul. Összejöveleteiket Mészáros lakásának a szomszédságában tartották. Éppen az alapszabályok kidolgozásáról vitatkoztak, amikor Mészáros megjelent közöttük. Javaslatára az új szervezet az „Egyenlőségi Társulat” nevet vette fel; ugyanakkor a tagok megbízták őt, hogy dolgozza ki a társulat alapszabályait. Mészáros az alapszabályokat az utópista szocialisták eszméi alapján állította össze. Az Egyenlőségi Társulat 1848. július 1-én alakult meg, s annak ő lett a titkára. Elnöke előbb Madarász László, majd később Perczel Mór volt. Tagjainak létszáma háromezerre emelkedett. Hetente jöttek össze, vitatkoztak, kérvényeket, nyilatkozatokat fogal-

maztak meg. Mészáros itt is kitűnt szónoklataival. Ennek köszönhető, hogy hivatalt kapott a kormánynál: számvevő lett a postaügyi osztályon.

1848 végén a nemzeti kormány Debrecenbe tette át székhelyét. Ő is követte a kormányt. Itt újabb megbízatást kapott: hadi történetjegyzőnek (mai szóval: haditudósítónak) nevezték ki. Gyenge egészségi állapota miatt harctéri, katonai szolgálatra alkalmatlan volt. Előbb a bács-bánáti, majd a tiszai hadsereg táborában teljesített szolgálatot. Élményeit írásaiban meg is örökítette, írásai rendkívül éles megfigyelőkészségről és tárgyilagosságról tanúskodnak.

A világsi fegyverletételkor már Aradon tartózkodott. Innen Pestre menekült, majd Hajdúdorogon bujkált, miközben - ahogy írja - „Európa közönnyel nézte, hogy azon nemzet, mely a mongol és mozlim csordák berohanásai ellen őt több századon át hősileg oltalmazta, jogtalan elnyomói hóhérkeze alatt pusztuljon ki. Olvastam az angol parlamenti tárgyalásokat, melyek alatt Palmerson azt nyilvánítja: Magyarország veszhet, de Ausztria nélkülözhetetlenül szükséges Európára nézve.” (Önéletrajz, 57. o.)

A szabadságharc leverése után a kormány újjászervezte a közigazgatást. Ez azonban nem ment könnyen, régi tisztviselők közül sokan nem vállaltak állást az új rendszerben, s kevés oly szakember volt, aki egy-egy hivatal betöltésére alkalmas lett volna. Mészáros sem pályázott állami, vagy megyei hivatalra. Ezért nagyon meglepte, amikor 1849 decemberében Willecz Ignác, Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros és Zemplén megyék főispánja törvényszéki ülnökké nevezte ki.

Eleinte nem értette, hogy forradalmi múltja ellenére minek tulajdonítsa ezt a kinevezést. Azon is tusakodott, hogy egyáltalán elfogadja-e? Azonban csakhamar rájött arra, hogy a felvidéki megyékben a görög-katolikus papoknak az állások betöltésénél jelentős befolyásuk van. A papok ajánlották őt a tisztségre. Azt is felismerte, hogy az Ung megyei magyaroknak akkor tud a legtöbbet segíteni, ha a kinevezést elfogadja. Egyébként erre biztatta Szabó György hajdúdorogi esperes is. Ilyen előzmények után utazott Ungvárra. 1850. január 2-án letette a hivatali esküt, és azonnal megkezdte a szolgálatot. A hónap közepén az adókivetési bizottság elnökévé is kinevezték. Szabad idejét írással töltötte, egymás után két könyve is megjelent. 1851. április 21-én házasságot kötött Kollár Amáliával, egy zavatkai birtokos lányával.

A tehetséges és szorgalmas Mészáros kötelességét becsületesen teljesítette, úgy tűnt, hogy most már megtalálta a helyét az életben. Azonban szembekerült főnökével, Győröcskey Mihály alispánnal, aki egyben a törvényszék elnöke is volt. A tudatlan, hanyag Győröcskey nem bírta

elviselni Mészáros sikereit, s ismételten megvádolta a felettes hatóságoknál, hogy ő Kossuth visszatérését várja. A feljelentéseket a kormányzék nem vette figyelembe, sőt az alispán-elnök ellen indított vizsgálatot a hivatali hanyagságai miatt. A koronatanú Mészáros volt, aki lelkiismeret szavát követve oly súlyos vádakkal illette főnökét, hogy azonnal felmentették tisztségéből. Ő viszont bosszúból Mészáros forradalmi múltját, írásait hozta elő, a többi között azt is, hogy a „Jövő” című hírlap munkatársa volt. Most már ellene indítottak fegyelmi vizsgálatot, s ennek eredményeképpen az eperjesi főtörvényszék 1853. január 17-én elbocsátotta állásából.

Ekkor Mészáros Ungváron ügyvédi irodát nyitott. Vállalkozását teljes siker koronázta: keresett ügyvéd lett, jövedelméből a városban házat épített. Csakhogy ezzel újra kihívta egyes pályatársai irigységét és szakmai féltékenységét. Egyik ügyvédtársa Markos György - aki évek óta a legjobb barátjának mutatta magát - feljelentette a forradalom idején tanúsított magatartása miatt. Erre a hatóságok az ügyvédi tevékenységtől is eltiltották (1856)

Ilyen - teljesen kilátástalan - helyzetben érkezett meg Török János bécsi újságíró levele: meghívta őt Bécsbe, hogy az általa szerkesztett Magyar Sajtó című lapnál vállaljon munkát. A hírneves újságíró a kitűnő tollú Mészárost társszerkesztőként akarta alkalmazni. Mészáros örömmel vállalta volna el ezt a munkát. Családjával együtt el is indult Bécsbe. Azonban a Magyar Sajtó pesti irodájában már várta Török János értesítése: maradjon Pesten, onnan küldje el Bécsbe minden nap a cikkeit, mert a bécsi rendőrség közölte vele, hogy nem nézné jó szemmel, ha ő a városban telepedne le.

Mészáros Pesten maradt, innen küldte vezércikkeit a Magyar Sajtónak. Ám csakhamar más lapok is megkeresték. Munkatársa lett a Pesti Napló, a Budapesti Hírlap, a Törvénykezési Lapok, a temesvári Delejtű, a Gazdasági Lapok, a Kelet Népe, a Hazánk, az Album, a Borászati Lapok, a Magyar Évlapok című újságoknak ill. folyóiratoknak. E kiadványokat a kor magyar szellemi életének legkiválóbb személyiségei (Vajda János, báró Kemény Zsigmond, Pesty Frigyes, stb.) szerkesztették. Ebben az időben jelent meg a Szent István Társulat nagy Enciklopédiája, melyben Mészáros több mint nyolcszáz történelmi és politikai cikket írt. Mindezekon kívül Pesten sorra jelentek meg könyvei is. Ahogy ő maga írja:

„Ezekből látható, hogy Pesten éppen nem minden foglalkozás nélkül töltöttem időmet, s hogy csakugyan a legkeresettebb írók közé tartoztam. Ez jól esett önbecsérzetemnek, annál inkább, mivel a mindennapi

falatom is megvolt... írtam mindenféle napi kérdésről, s forgalomban lévő tárgyról, mely kenyeret ígért; de bár igen kapós irodalmárrá váltam is - talán ép ez ok miatt, - nem juthattam be a magyar tudósok akadémiájába. Egyébiránt ezt nem is kerestem soha...”(Önéletrajz, 66. o.)

Bár Pesten ily egészen rendkívüli sikereket ért el, 1859 végén mégis úgy döntött, hogy visszatér Ungvárra. Ennek több oka is volt. Így: az osztrákok a háborús vereségek után hajlandóknak mutatkoztak a magyar alkotmányos élet helyreállítására, joggal gondolhatott arra, hogy Ungváron a megye életében jelentős szerepet játszhat; a sok írástól látása meggyengült; felesége falusi származású volt, Pestet sohasem tudta megszokni. Mindezekon kívül feltételezhető, Mészáros arra is gondolt, hogy Ungváron eredményesebben segítheti elő a magyar görögkatolikus problémáinak megoldását.

Mészáros elhatározását meg is valósította. Az Ungvár melletti Minaj községben egy kis birtokot vásárolt, itt gazdálkodott addig, míg végül is engedélyt kapott az ügyvédi munka folytatásához (1860). Sőt Bereg megyében országgyűlési képviselőnek jelöltette magát, s bár megválasztását Popovics Vazul püspök és papjai is támogatták, ellenfelei eszközeikben nem válogatva, megbuktatták.

Hazánkban 1861-ben felélénkültek a nemzetiségi mozgalmak. A nemzetiségek kongresszusokat rendeztek, s ezeken fogalmazták meg követeléseiket. A magyar közvélemény a szerb, román és szlovák követelésekben a magyar állam elleni támadásokat látott, viszont a ruszinok ez irányú megnyilatkozásait mintha nem vették volna komolyan. Ezzel szemben Mészáros a ruszinok kívánságaiban és reform-elképzeléseikben - az orosz birodalom közelsége miatt - a legsúlyosabb veszedelem lehetőségeit tételezte fel. Erre akarta a magyarság figyelmét felhívni az általa alapított „Kárpáti Hírnök” c. újságban (1861-62).

Irodalmi tevékenységét Ungváron is folytatta. Rövid életű újságokat alapított. A Kárpáti Hírnökön kívül ő alapította az „Ungvár” és az „Ungvári Hírlap” (1867), majd a „Magyar

Néplap” (1868) című újságokat. Szerkesztette a „Község Lapja” (1875-78), valamint a „Magyar Közjegyző” (1876-77) c. lapokat. Megírta Ungvár történetét, és számos jogi, valamint közigazgatási tanulmánya jelent meg pesti újságokban.

Mészáros az Ungváron megjelenő újságokban nemcsak politikai kérdésekkel, hanem a görögkatolikus magyarság problémáival is foglalkozott.

Véleménye szerint a görögkatolikus magyarokat a szláv és román nyelven végzett liturgia miatt a nemzetiségekbe való beolvadás veszé-

lye fenyegeti. Nincs egyetlen liturgikus könyvük, imádságos könyvük, imádságos kézikönyvük, iskolai kézikönyvük; észre sem veszik, midőn már oroszokká, vagy románokká válnak. Szerinte őket csak a magyar görögkatolikus püspökség felállításával lehetne megmenteni. (Nemzetiségünk hanyatlásának okai, előmozdításának eszközei. In: Kárpáti Hírnök, 1861. 1. és 2. szám.)

Sajátos módon akarta megoldani a magyar szertartási könyvek problémáját is. A hajdúdorogiak már 1843-ban kérték az országgyűléstől e könyvek állami költségen történő lefordítását és kiadását. Ezt azonban az országgyűlés az ország nehéz anyagi helyzetére hivatkozva nem teljesítette. Mészáros belátva, hogy külső segítségre nem lehet számítani, azt indítványozta, hogy görögkatolikus magyarok alapítsanak egy magyar irodalmi társulatot magyar liturgikus könyvek kiadására és terjesztésére. Ennek érdekében Hajdúdorogon értekezletet tartott; tervét azonban nem sikerült valóra váltania. Pedig a magyar liturgia gyors elterjedésének éppen a magyar szertartási könyvek hiánya volt az akadály.

Tudományos munkássága

Mészáros Károly rendkívül sokoldalú tudományos tevékenységet folytatott. 26 könyvet és több, mint 800 tanulmányt írt. Igazi polihisztor volt: írásaiban pszichológiai, szociológiai, történelmi, egyháztörténeti, kultúrtörténeti, mezőgazdasági, erdőgazdasági, jogi, jogtörténeti, pénzügyi, közigazgatási, politikai és egyházpolitikai kérdésekkel foglalkozott. Írói álneve: Plydorus.

Hogy művei ne menjenek teljesen feledésbe és legalább mi görögkatolikusok tartsuk számon azokat, itt felsoroljuk műveinek és jelentősebb tanulmányainak címét.

Könyvei

- Ezmék az élet céljáról Pécs, 1842.
- Az emberismeret elemei Pest, 1845. Tanulótársai nyomtatták ki. Országgyűlési teendők Magyar-Óvár, 1848. Európa legújabb alkotmányai Pest, 1848. A magyarországi oroszok története Pest, 1850. Magyarország népei Pest, 1852. Ezt a könyvét az osztrák hatóságok betiltották; ez is közrejátszott abban, hogy ungvári állásától megfosztották. A műveltség ősképe Kassa, 1853.

- Az országos jövedelmekből nyújtandó úrbéri kárpótlás Pest, 1854.
- A földthermentesítési rendszer Pest, 1854. E könyvét ifj.
- Majláth György, Baranya megye alispánja adta ki.
- Az új házassági törvény Pest, 1857.
- Telekkönyvi törvények Pest, 1857.
- Az új erdőtörvény Pest, 1857.
- Községi törvények Pest, 1858.
- Az úrbéri hátralékok körüli törvényes eljárás Pest, 1858.
- A magyar úrbéri viszonyok története Pest, 1858. Tartományi zsinat Esztergomban, 1859. szept. 19 Pest, 1859. Ungvár története Ungvár, 1861.
- Kossuth Lajos levelezése a magyar szabadságharc vezéreivel 1848-1849. Ungvár, 1862.
- A magyar szabadságharc előjátéka Ungvár, 1862.
- Az ungmegyei takarékpénztár szervezete Ungvár, 1865.
- Ungmegye szabályrendeletei Ungvár, 1868.
- Ungmegye tankerületének Évkönyve Ungvár, 1871.
- A gör. kat. egyház jogosultsága az egyházi alapítványokban Ungvár, 1872.
- A magyar földadókataszter Pest, 1875.
- A magyarországi kör-és közjegyzők 1876. aug. 21-én tartott országos kongresszusának évkönyve Budapest, 1876. A magyar igazságügyminiszteri kormányzat Budapest, 1880.

Legjelentősebb tanulmánya

Mint említettük, Mészáros Károly több mint 800 tanulmányt írt. Ezek legnagyobb része a Nemzeti Újság, a Pécsi Aurora, a Jelenkor, a Divatlap, a Pesti Hírlap, a Radical Lap, a bécsi Magyar Sajtó, a Pesti Napló, a Budapesti Hírlap, a Törvénykezési Lapok, a temesvári Delejtű, a Gazdasági Lapok, a Kelet Népe, a Hazánk, a Borászati Lapok, a Magyar Évlapok, a Napkelet, a Jogtudományi Közlöny, az Idők Tanúja, az Ung, a Magyar Jogász, a Regélő, az Életképek, a Hölgyfutár, a Falusi Gazda, a Községek és Jegyzők Lapja, az általa alapított Kárpáti Hírnök, a Felvidék, az Ungvári Hírlap, a Magyar Néplap, a Község Lapja, a Magyar Közjegyző c. újságokban, ill. folyóiratokban jelent meg.

E tanulmányok közül legfontosabbak: Gondolatok a barátság és szeretetről (Regélő, 1843.), Emberismeret (Életképek, 1845), A tudomány és műveltség becse (u.o. 1846.), A társadalmi állapot fejlődése (u.o.

1847.), Árpád és a magyar honszerzés (Hazánk, 1858.), Nemzetiségünk hanyatlásának okai, előmozdításának eszközei (Kárpáti Hírnök, 1861.), Martinovics összeesküvése (u.o.), A birtokrendezés fő mozzanatai (Magyar Sajtó, 1856.), A telekkönyvi közigazgatás (u.o.), Jobbágyi örökösödés (u.o.), Pénz, vagy földbirtok (u.o.), Csődök és vagyoni bukások hazánkban (u.o. 1857.) Az új erdőtörvény (u.o.), A magyar földbirtok és hiteltörvény (u.o.), Nemzetünk társadalmi feladata (Magyar Évlapok, 1857.), Polgári törvénykezésünk reformjai (Jogtudományi Közlöny, 1875), Sajtóügyi viszonyok és hírlapok Ungmegyében (Ung, 1865).

A felsorolt tanulmányok némi ízelítőt adnak Mészáros sokoldalú felkészültségéről és érdeklődéséről. Emberileg alkotásainak értékét még az is nagyban növeli, hogy munkássága során számos, csaknem tragikus csalódás érte, szembe kellett néznie ellenséges megnyilatkozásokkal, féltékenységgel, álnoksággal, sőt megélhetési gondokkal.

Halála és utóélete

Mészáros Károly az 1880-as években visszavonult zavatkai kis birtokára. Felhagyott a közéleti tevékenységgel és ezzel együtt az írással is.

Zavatkán halt meg 1890. február 2-án. Haláláról csak a Budapesti Hírlap 1890. évi 49. - februári - száma emlékezett meg: elhunyt „Hajdúdorogi Mészáros Károly ügyvéd, iskolaszéki volt elnök, Ung megye tiszteletbeli főjegyzője, e hó 2-án, Zavatkán végelgyengülése következtében. A megboldogult 1861-ben megírta Ungvár város monográfiáját, Ung megyének szintén általa írt monográfiáját pedig most adja ki a megye. Megalapította az Ung című hetilapot, melynek későbbben is főmunkatársa volt. A hatvanas években sűrűn írt történeti és publicisztikai cikkeket a fővárosi lapokba is.»

Ez az egyetlen és rövid gyászjelentés egymagában is bizonyítja, hogy Mészáros Károly személye és életműve mily gyorsan feledésbe merült. A szabadságharc történetével foglalkozó kutatók és írók nevét meg sem említik, még azt is elhallgatják, hogy az Egyenlőségi Társulat alapszabályait ő dolgozta ki.

Viszont irodalmi munkásságát két forrásértékű kiadvány is megörökítette.

Az első még életében megjelent. írója: Danielik József. Címe: Magyar írók. Életrajz gyűjtemény (Pest, 1858. II. kötet, 198-199.0.)

A másik kiadvány sokkal ismertebb, az elmúlt években újra megjelent. Szerzője: Szinyei József. Címe: Magyar írók élete és munkái (Budapest, 1902. VIII. 1163-1168. o.) Felsorolja Mészáros Károly valamennyi önálló könyvének és legjelentősebb tanulmányainak címét, megjelenésének helyét, idejét.

Korunkban emlékét dédunokájának férje, a már említett Volodimir Fedinisinec elevenítette fel. Születésének 150. évfordulóján cikket írt róla a Kárpáti Kalendáriumban (1971. 74-75. o.) E cikk nyomán Csorba Csaba felhívta a figyelmet Mészáros Károlyra (Hajdú-Bihari Napló, 1971. július 20.). Neki köszönhető, hogy Hajdúdorog és a Déri Múzeum vezetősége egyaránt felfigyelt az évfordulóra. Dankó Imrének, a Déri Múzeum országos hírű igazgatójának kezdeményezésére 1971 októberében, a múzeumi hónap rendezvényeinek keretében Mészáros Károly emléktáblát avattak Hajdúdorogon, és emlékülést rendeztek tiszteletére, melyen Csorba Csaba tartotta az ünnepi előadást. Ugyanő rendezte sajtó alá és látta el jegyzetekkel, magyarázatokkal Mészáros Károly Önéletrajzát is. A hajdúdorogi Városi Könyvárat a városhoz mindig hű Mészáros Károlyról nevezték el.

Nekünk Mészáros Károly, a magyar szellemi élet e kimagasló egyénisége a keleti szertartásunkhoz való hűséges ragaszkodásra, áldozatos gyakorlására mutat örökérvényű példát.

Petrus Jenő János

1850, Parasznya – 1918, Hajdúdorog

Életrajza

Petrus Jenő János Parasznyán született 1850. július 17-én. Édesapja, Petrus Antal, görögkatolikus lelkész volt.

Gyermekévei rendkívül viszontagságos körülmények között teltek el. Tíz éves volt, amikor édesapja meghalt. Ekkor először az ungvári árvaházba került, majd 12 éves korától kezdve a debreceni piarista gimnáziumban és a kollégiumban folytatott tanulmányokat. Neveléséről a nagy nyomorban élő édesanyja helyett anyai nagyapja, Szabó János lelkész gondoskodott. Mielőbb dolgozni akart, hogy önmagát fenntartsa. Ezért Pestre ment, ahol távirász tanfolyamot végzett. Tizenkilenc éves korában Pesten távíró, majd postagyakornok lett. 1870. elejétől Szily Barna pest-megyei árvaszéki ülnök mellett díjnok, majd írnök. Az év őszén azonban Kolozsvárra ment a monostori gazdasági intézetbe, ahol gazdasági tanulmányokat folytatott. Tanulmányait 1873-ban fejezte be. Ekkor Teleki gróf alamosi uradalmába került gyakornoknak, de már 1874. tavaszán Hajdúdorogon telepedett le. Ő kezelte rokonának, Szabó György dorogi főesperes-lelkész javadalmát, de saját földje is volt, és azon gazdálkodott.

Mindemellett a községben is igen fontos szerepet vállalt. 1881-ben a városban gazdakört alapított, 1884-ben városi levéltáros és aljegyző, de lemondott, s még ugyanebben az évben árvaszéki ülnök, valamint polgármester-helyettes lett. 1886-ban rendőrkapitány, de erről az állásáról is lemondott, és az irodalomnak, valamint a gazdálkodásnak szentelte életét. 1893-ban a Hajdúdorogi Állandó Végrehajtó Bizottságnak tagjává választották.

Még megérte a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítását. Hajdúdorogon halt meg 68 éves korában 1918. január 28-án.

Legjelentősebb művei

Petrus Jenő számos újság és más kiadvány munkatársa volt. Tudósításai, cikkei, novellái, költeményei, tanulmányai jelentek meg az Erdély, a Kelet, a Debreceni-Nagyváradai Értesítő, a Debreceni Ellenőr, a Független Újság, a Vasárnapi Újság, a Hazánk, a Hajdúböszörmény és vidéke,

a Rejtelmes Világ c. újságokban és más lapokban, valamint a Kolozsvári Naptárban.

Önálló kötetei: Genezisz (Ungvár, 18917.); Emlékdal ezredéves ünnepünkre (Hajdúböszörmény, 1896.); Árva Márta (Elbeszélő költemény, Hajdúböszörmény, 1905.).

Számunkra legfontosabb munkája „A magyarság önvédelme a keleti rítusú egyház idegen nyelveinek beolvasztó hatása ellen” című könyve (Debrecen, 1897.)

Az 1868-ban megalakult Hajdúdorogi Állandó Végrehajtó Bizottság 1893. szeptemberében értekezletet tartott. A bizottság - mint említettük - tagjai közé választott Petrus Jenőt, egyben megbízta, hogy írja meg a mozgalom történetét.

Petrus a mozgalom történetéről írt tanulmányát 1894-ben újságokban sorozat formájában közölte, majd eredeti jegyzőkönyvekkel, okmányokkal és jegyzetekkel kiegészítve, önálló kötetben is megjelentette. A könyvben ismerteti a hajdúdorogi mozgalom előzményeit, rávilágítva, hogyan vált létkérdéssé a görögkatolikus magyarság számára a magyar liturgikus nyelv szentesítésének és a magyar egyházmegye felállításának megvalósulása. A továbbiakban nyomon követi a mozgalom történetének minden nevezetesebb eseményeit: a Popovics püspökhöz, az ország egyházi és világi vezetőihez intézett feliratot és annak eredményét, a görögkatolikus magyarok első országos kongresszusának lefolyását, a hajdúdorogi külhelynökség megalapítását, a Végrehajtó Bizottság 1881. és 1896. évi újabb feliratait és azt a szívélyes fogadtatást, melyben a feliratokat átnyújtó küldöttség tagjait az ország főpásztorai és vezető politikusai részesítették.

Részletesen beszámol a fővárosban tartott első magyar nyelvű liturgiáról.

Mint említettük, a millennium évében, 1896. június 10-én az Állandó Végrehajtó Bizottság úgy döntött, hogy a küldöttség, mely Budapestre viszi a magyar görögkatolikusok megismételt és sürgető felterjesztéseit, mielőtt ezeket a címzeteknek átadná, szentmisén vesz részt. Mivel Pesten ekkor még görögkatolikus templom nem volt, a Bizottság kérésére Pásztélyi Jenő ügyvéd - az alakulóban lévő budapesti görögkatolikus egyházközség elöljárósága nevében - kieszközölte, hogy az egyetemi templomban 1896. június 27-én görögkatolikus szentmisét végezhesse nek. Ez meg is történt.

A budapesti magyar nyelvű liturgia híre Rómába is eljutott, még hozzá olyan beállításban, hogy a magyar kormány a magyar nyelvű liturgiát is a nemzetiségek magyárosítására akarja felhasználni. Az egyházi jogi elő-

írások mellett ez a rosszindulatú tájékoztatás is közrejátszhatott abban. Ezt követően a Szentszék a magyar nyelvű liturgiát betiltotta. (1986. szeptember 21.) Ezt a rendelkezést azonban nem lehetett végrehajtani, mert végveszélyt jelentett volna a görögkatolikus magyarság számára. Így pl. a főváros és Debrecen városa, csak azzal a feltétellel volt hajlandó görögkatolikus egyházközség és templom létesítését támogatni, ha a szertartásokat kizárólag magyar nyelven fogják végezni.

Petrus Jenő azzal fejezi be a könyvét, hogy bár jelenleg a Szentszék tiltja a magyar liturgiát, a magyar kormány viszont csak akkor hajlandó magyar görögkatolikus egyházmegye felállításáról tárgyalni, ha előbb megoldódik a magyar liturgia ügye, tehát a magyar görögkatolikusok helyzete kilátástalan, mégis hinni, bízni, reménykedni kell. Szilárd meggyőződéssel vallja, hogy: „Meglesz a püspökség, a naptáregyesítés, a pápailag jóváhagyott magyar liturgia... Dorog, ... nem teszi, nem teheti le a fegyvert győzelem nélkül. És eléri győzelme napjának felvirradását, eléri célját, felmagasztalásának dicsőségét”.

A könyvhöz a bevezetést ugyanaz a református vallású György Endre írta, aki sajtó alá rendezte és a Magyar Tudományos Akadémia ülésén bemutatta Farkas Lajos: „Egy nemzeti küzdelem története” című emlékiratát.

György Endre a könyvhöz írt bevezetésében, éppen úgy mint az Akadémián tartott előadásában, a görögkatolikus magyarság helyzetének igen alapos ismeretéről tesz tanúságot. Egyben kijelenti, hogy ő a magyar görögkatolikusok mozgalmával teljes mértékben azonosítja magát, és ezért - teszi hozzá - készségesen ragadom meg az alkalmat, hogy bemutatván Petrus Jenő úr művét... újólág vegyek alkalmat magamnak e nagyfontosságú küzdelem igazságos voltára hívni fel minden gondolkodó elmét”.

„Ezen küzdelem tárgya - folytatja - a magyar oltári nyelv jogosultsága, s ennek biztosítása céljából egy magyar püspökség létesítése. „Ezt a követelést ő teljesen megalapozottnak és igazságosnak tartja”.

„Ez az egyszerű igazság - fejezi be a bevezetést György Endre - szól Petrus Jenő művéből is, ez a magyar görögkatolikusok ügyének alapja, s ez az egyszerű igazság szent ügyük feltétlenül bekövetkező sikerének záloga”.